

JESZAJAHU LEIBOWICZ

TORA PISANA : TORA USTNA¹

Traktat *Sentencje Ojców (Pirke Awoť)*² zaczyna się od „Tory” i kończy na „Torze”. Rozpoczyna się od przyjęcia Tory na Synaju przez Mojżesza, który następnie przekazał ją Jozuemu. Od niego z kolei, z upływem czasu, przeszła w ręce określonych grup ludzi („starszyny” – w czasach Sędziów i „proroków” – w czasach Pierwszej Świątyni), aż dotarła do pierwszych mędrców z początku okresu Drugiej Świątyni – członków Wielkiego Zgromadzenia. Przytoczone w ich imieniu słowa są najstarszym śladem myśli żydowskiej, pochodzącej z okresu po biblijnego, jaki do nas dotarł.

Czym jest owa „Tora”, o której mowa w pierwszym ustępie traktatu *Sentencje Ojców (Pirke Awoť)*? Powszechnym błędem popełnianym przez ludzi niewykształconych, a niekiedy spotykanym także wśród uczonych i myślicieli, jest przekonanie, że słowa te odnoszą się do Pięcioksięgu – do „Tory mojszeszowej” w ograniczonym znaczeniu tego słowa – inaczej mówiąc do Tory Pisanej. Wszelako nie można popełnić większego i poważniejszego błędu. Tora Pisana nigdy nie była udziałem pojedynczych jednostek czy wybranych grup ludzi spośród narodu Izraela, jak to ma miejsce w przypadku Świętych Ksiąg innych religii, które są zastrzeżone dla ich kapłanów i mędrców. Albowiem od samego początku Tora mojszeszowa [tzn. Tora Pisana – przyp. tłum.] była udziałem ogółu: została dana całej „wspólnocie jakubowej”³. Takie jest głębokie znaczenie postępu pod górą Synaj. Dawca Tory nie objawił się samemu Mojżeszowi, lecz całemu narodowi Izraela. Toteż cały naród Izraela otrzymał Torę Pisaną z rąk Mojżesza i Mojżesz nie miał prawa przekazać jej wyróżnionej jednostce, podobnie jak jego następcy nie mieli prawa przekazywać jej wybranym osobom. Prawomocność przyjęcia Tory Pisanej przez naród Izraela nie została unieważniona również wtedy, kiedy ów naród odmówił jej wypełniania. Jest niewykluczone, że wyłącznie starszyna i prorocy przestrzegali jej w czasach, gdy większość narodu ją łamała, ale nigdy nie była ona przeznaczona w sposób szczególny dla starszyny i proroków, lecz była dostępna dla wszystkich, „oprawiona i udostępniiona”⁴, aby „każdy, kto chce ją studiować – mógł przyjść i studiować”⁵. Nie było nawet potrzeby uroczystego obwieszczenia przez mędrców Miszny przyjęcia Tory mojszeszowej na Synaju, skoro przecież w ich czasach fakt ten był uznany przez całą społeczność i uświęcony przez wszystkie odłamy oraz sekty judaizmu (powiedzenie o Torze dostępnej dla każdego, kto chce ją studiować wyszło akurat z ust Saduceusza!).

Zatem „Tora”, o której mowa na początku traktatu *Sentencje Ojców (Pirke Awoť)*, a następnie we wszystkich jego rozdziałach, to Tora Ustna, której przyjęcie na Synaju należało podkreślić, gdyż Saduceusze kwestionowali jej autorytet i prawomocność. Mowa jest tutaj nie o jakiejś konkretnej „oprawionej i dostępnej” księdze, ani nawet nie o pewnej jasno określonej i od początku wyznaczonej treści, którą można by sobie przekazywać („otrzymać” i „przekazać”)⁶ w niezmienionej postaci z pokolenia na pokolenie. Wszak mędrcy dobrze wiedzieli, że Tora Ustna, w takiej postaci, w jakiej wówczas była, nie dotarła do nich od Mojżesza, bo sami brali czynny udział w jej tworzeniu. Nawet sentencje „ojców”, które zawarto w naszym traktacie, głoszące przyjęcie Tory Ustnej na Synaju, same stały się częścią owej „Tory Ustnej”, którą później przekazali oni swoim następcom! Otóż Tora Ustna, której studiowanie jest głównym tematem traktatu *Sentencje Ojców (Pirke Awoť)*, nie była określona pod względem materialnym, lecz pod względem funkcjonalnym: stanowiła zinstytucjonalizowany sposób zajmowania się Torą Pisaną w celu jej interpretowania, zrozumienia i objaśnienia, pogłębienia i poszerzenia, a nawet jej odnowy, zależnie od potrzeby czasu i zgodnie z tym, jak ją podówczas rozumiano. To, co mieli na myśli mędrcy w naszym ustępie stwierdzając, że „Mojżesz otrzymał Torę na Synaju i przekazał ją...” nie odnosiło się do Tory Ustnej pojmowanej jako określona treść, lecz do Tory Ustnej pojmowanej jako upoważnienie, a nawet zobowiązanie do podejmowania decyzji i ustanawiania prawa zgodnie z Torą Pisaną. Przeto łańcuch „otrzymujących” i „przekazujących”, o którym mowa, jest tylko łańcuchem mędrców posiadających określone upoważnienie i spełniających obowiązek ustanawiania praw oraz podejmowania decyzji dla całego Izraela.

W tym sensie Mojżesz Majmonides (Rambam) zrekonstruował we wstępie do swojego kodeksu zatytułowanego *Powtórzenie Prawa (Miszne Tora)* – jakieś tysiąc lat po ukończeniu Miszny i jakieś 800 lat po ukończeniu Talmudu – łańcuch 40 pokoleń ludzi wymienionych z imion, którzy rzekomo przekazywali sobie Torę Ustną, człowiek człowiekowi, z ust do ust, począwszy od naszego nauczyciela Mojżesza (*Mosze rabenu*) do Rawiny i Rawa Aszi⁷ – „ponieważ nasz

1 >> Przekład na podstawie: Jeszajahu Leibowicz, *Sichot al Pirke awot we-al ha-Rambam* [Rozmowy o traktacie *Sentencje Ojców (Pirke Awoť)* i Maimonidesie (Rambamie)], Tel Awiw: Schocken, 1979, rodz. 2 pt. *Rozmowa druga: Tora Pisana i Tora Ustna*, s. 15–18. Serdecznie dziękujemy wydawnictwu za zgodę na przedruk.

2 >> Istnieje kilka polskich przekładów i wydań traktatu *Sentencje Ojców (Pirke Awoť)*: (1) *Sentencje Praojców*, [w:] *Modły Izraelitów na dni powszednie i święta, uroczystości i posty, oraz obrządki i ceremonie religijne. Tłumaczył i objaśnił dyr. Salomon Spitzer*, Kraków: Drukarnia J. Fischera, 1926, s. 332–393; (2) *Sentencje ojców*, przeł. Michał Friedman, „Literatura na świecie” 1987, nr 4 (189), s. 3–31; (3) *Sentencje ojców (Pirke Awoť)*, przeł. Ewa Gordon, Kraków: Fundacja Ronalds A. Laudera, 2005; (4) *Pirke awot*, [w:] *Sidur szarej teszuwa*, przeł. Ewa Gordon, Warszawa: Gmina Wyznaniowa Żydowska w Warszawie, 2005, s. 543–602. Wszystkie przypisy w tekście pochodzą od tłumaczki.

3 >> Talmud Babiloński, traktat *Sanhedrin* 91b.

4 >> Tamże, traktat *Kiduszim* 66 a.

5 >> Tamże, traktat *Kiduszim* 66a.

6 >> Por. traktat *Sentencje Ojców (Pirke Awoť)* 1, 1.

7 >> Rawina i Raw Aszi – mędrcy babilońscy, którym tradycja żydowska przypisuje ostateczną redakcję Talmudu Babilońskiego w V w. n.e. Zgodnie z tą samą tradycją Talmud Jerozolimski został zredagowany w IV w. n.e. przez mędrców o imionach Raw Muna i Raw Jossi.